

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

ЛЕЩЕНКО АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального права, процесу і криміналістики*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОКАРАННЯ ЗА КАТУВАННЯ

Питання покарання за катування є особливо актуальними після внесення Верховною Радою України змін до ст. 127 Кримінального кодексу України (надалі – КК України) в редакції закону № 2812-IX від 01.12.2022, якою уведено в дію та встановлено покарання за діяння, визначені ст. 127 КК України.

Сьогодні на перший погляд складно віднайти щось спільне між правами людини та покаранням за катування за ст. 127 КК України. Але це лише поверхня айсбергу, оскільки з моменту ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі Конвенція) та розвитку практики Європейського суду з прав людини (надалі Суд, ЄСПЛ) між цими двома поняттями існує дуже тісний зв'язок.

Відповідно до статистичних даних Європейського суду за період з 1997 по 2021 рік ЄСПЛ визнав 23 рази порушення Україною ст. 3 Конвенції про заборону тортур, та ще 123 рази Суд прийняв рішення про порушення Україною позитивних зобов'язань щодо проведення ефективного розслідування катувань [1, с. 2]. При цьому за весь час Україна сплатила жертвам катувань солідні компенсації з Державного бюджету України.

Стаття 28 Конституції України визначає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Ця норма імплементована в законодавство України з Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції, які закріплюють заборону тортур як одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Поряд з цим ст. 127 КК України визнає кримінально-караними та встановлює кримінальну відповідальність за катування. У практиці та теорії кримінального права виникає багато питань щодо формулювання диспозиції цієї статті, але ця тема потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Загальновідомо, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст. 50 КК України).

Якщо розглянути покарання за катування у діючій редакції ст. 127 КК України, то санкція за ст. 127 КК України встановлює у ч. 1 покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 6 років (до внесення змін було від 2 до 5 років позбавлення свободи), у ч. 2 цієї статті за катування, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з метою дискримінації, у тому числі з мотивів расової,

національної чи релігійної нетерпимості – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; у ч. 3 цієї статті за катування, вчинені представником держави, у тому числі іноземної – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Через призму ст. 12 КК України, за санкцією за ч. 1 та ч. 2 ст. 127 КК України визнаються тяжким злочином, а за ч. 3 – особливо тяжким злочином.

Давайте порівняємо це з санкцією ст. 115 КК України, яка закріплює відповідальність за умисне вбивство, де законодавець визначає покарання за ч. 1 ст. 115 – від 7 до 15 років позбавлення волі, а за ч. 2 цієї статті – так і взагалі від 10 до 15 років позбавлення свободи або довічне позбавлення свободи.

Безумовно, у порівнянні з іншими статтями КК України в сучасних реаліях нашого життя покарання за катування явно не відповідає як забороні катувань як абсолютного права, так і позитивним зобов'язанням України за ст. 3 Європейської Конвенції.

Для науки кримінального права варто запозичити та використати в контексті дослідження проблем покарання за катування умовний поділ прав людини з міжнародного права прав людини (МППЛ), за яким усі права людини умовно поділяють на абсолютні та обмежені. За своїм змістом абсолютні права не допускають жодних обмежень чи винятків, і втручання держави у ці права категорично заборонено за жодної ситуації та не зважаючи на будь-які фактори. Перелік абсолютних прав дуже невеликий, і включає в себе заборону катувань (ст. 3 Конвенції), заборону рабства (ст. 4 Конвенції) та заборону колективного вислання іноземців (ст. 4 Протоколу № 4 Конвенції).

Поряд з цим, обмежені права за своїм змістом допускають винятки, і можливість втручання з боку держави, проте держава має дотримуватися певних умов, щоб таке втручання в право не порушувало вимог Конвенції. До обмежених прав у МППЛ відносять навіть такі важливі права, як право на життя (ст. 2 Конвенції), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції), право на справедливий суд (ст. 6 Конвенції) та інші права.

Не зважаючи на цінність життя як надбання цивілізації та найбільшої соціальної цінності, ст. 2 Конвенції, яка гарантує право на життя, не розглядає позбавлення життя як таке, що вчинене на порушення ст. 2, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання. Таким чином, якщо у результаті правомірних дій правоохоронців для придушення заворушення особу умисно позбавлена життя з боку працівників правоохоронних органів, то такі дії держави є правомірним втручанням за ч. 2 статті 2 Конвенції та не будуть визнані Судом порушенням Конвенції.

При цьому на відміну від обмежених прав, за практикою ЄСПЛ право на заборону катувань за ст. 3 Конвенції відноситься до абсолютного права, за яким у жодній ситуації не дозволяється завдавати катування. Абсолютний характер права на заборону катувань, на відміну від інших матеріальних положень Конвенції за своєю природою зводиться до того, що відступати від цієї абсолютної заборони не дозволяється за будь-якої, навіть найгіршої ситуації.

Якщо порівняти ці права, то на відміну від права на життя, яке є обмеженим і дозволяє втручання держави, будь-яке катування буде порушенням ст. 3 Конвенції, навіть не зважаючи на страшні загрози чи наслідки, такі як загроза терористичних актів, загибель людей, масові заворушення, знищення нації чи війна.

При призначенні покарання слід керуватися завданням, яке визначене у ст. 1 КК України, за яким завданням кримінального закону в першу чергу є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, забезпечення абсолютних прав, таких як заборона катування, при призначенні покарання законодавцем повинно мати багато жорсткіше покарання та становити, як мінімум, аналогічне покарання як і у випадку умисного вбивства за порушення права на життя. Це має бути особливо тяжкий злочин з огляду на абсолютний характер такого права у порівнянні з іншими правами, зокрема правом на життя, правом на свободу тощо.

Окремою проблемою щодо покарання за катування за ст. 127 КК України є порушення принципу рівності, який закріплений у ст. 21 Конституції України.

Встановлення належного покарання за катування впливає на інші інститути, зокрема на інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо ми розглянемо санкцію за ч. 1 ст. 127 КК України, яке є тяжким злочином, то у разі спливу 10 років з моменту катувань особа, яка завдала катування, звільняється від кримінальної відповідальності за п. 3 ч. 1 ст. 49 КК України у зв'язку із закінченням строків давності.

З особистого досвіду роботи автора як адвоката, можу поділитися історією з практики, коли були застосовані катування до затриманої особи. У тій справі сліди катувань вдалося засвідчити документально та отримати висновок експерта про наявність тілесних ушкоджень у жертви, проте кати так і не були притягнуті до кримінальної відповідальності через сплив строків давності.

Для виходу з цієї ситуації є пропозиція внести зміни законодавцю у ч. 5 ст. 49 КК України, де зазначити, що давність не застосовується у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 127 КК України (а не тільки ч. 3 ст. 127 КК України), поряд зі злочинами проти основ національної безпеки України, проти миру та безпеки людства. Таке покарання буде адекватним абсолютного характеру права на заборону катувань та відповідатиме позитивним зобов'язанням держави за ст. 3 Конвенції.

Таким чином, як ми бачимо існує тісний зв'язок між правами людини, позитивними зобов'язаннями держави та покаранням за катування, що потребує проведення детальних наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Violation by Article and by the State [Електронний ресурс] // Сайт «European Court of Human Rights». Режим доступу: https://echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2021_ENG.pdf

Ключові слова: катування, абсолютне право на заборону катувань, покарання за катування, права людини.

Key words: torture, absolute right of prohibition of torture, punishment for torture; human rights.

МАЛИШЕВА МАРИНА ВАЛЕРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального права*

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 142 КК УКРАЇНИ «НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ»

Стаття 16 Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04 квітня 1997 року роз'яснює вимоги, за якими наукове дослідження на людині може проводитися, а саме: відсутність альтернативи, ефективність якої була б аналогічною ефективності досліджень на людях; ризики, на які може наражатися така особа, мають бути сумірні потенційній користі від дослідження; проект дослідження має бути затверджений компетентним органом після проведення незалежної експертизи його наукової цінності, включаючи оцінку важливості мети дослідження, та багатодисциплінарного розгляду його прийнятності з етичної точки зору; особи, на яких проводяться дослідження, мають бути поінформовані про їхні права та гарантії, встановлені законодавством для їхнього захисту; необхідна згода має бути надана чітко, конкретно, і вона має бути задокументована. Причому, така згода може бути безперешкодно відкликана у будь-який час.

Варто зазначити, що в Україні незаконним проведенням дослідів над людиною треба визнавати незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я (ст. 142 КК України).

У кримінальному провадженні потерпілим може бути як фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, так і юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Із цього випливає, що потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 142 КК України, є людина, життю або здоров'ю якої створюється небезпека спричинення шкоди.

Kuzmin Eduard Eduardovich A few thoughts on 'internationality' of Ukrainian Criminal Law	213
Мусиченко Ольга Михайлівна Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги	215
Попович Олена Василівна Вчинення домашнього насильства щодо дитини як ознака, що кваліфікує злочин	219
Степаненко Оксана Василівна Кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством	223
Тавлуй Олена Вікторівна Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обставина, що виключає протиправність діяння	226
Тімофєєва Лілія Юріївна Пропорційність кримінальної відповідальності за викрадення майна в умовах воєнного стану.	229
Хімченко Світлана Анатоліївна Кримінально-правова охорона лікарської таємниці	231
Чугуніков Ігор Іванович Повторність як форма множинності у проєкті нового КК України	235
Drobchak Alla Leonidivna, Protasov Evgeny Leonidovich Ukraine's criminal law system faces significant challenges to combat crime and ensure justice	239
Дорошенко Костянтин Костянтинович Представництво в суді без повноважень та надмірний формалізм	242
Лещенко Андрій Вікторович Актуальні проблеми покарання за катування	245
Малишева Марина Валеріївна Кримінально-правова характеристика потерпілого у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 142 КК України «Незаконне проведення дослідів над людиною».	248
Мальцев Максим Вікторович Зарубіжний досвід забезпечення безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою.	251
Мустафаєва Анна Іванівна Кримінально-правова охорона ембріона за зарубіжним законодавством	254
Нековаль Єгор Ігорович Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 160 КК України	256